

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 2

Fylke: Aust-Agder

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: G. Moland

Emne: Transport av høy.

Bygdelag:

Oppskr. av: Jens Brække f. 1842 - 10/7

Gard: Brække, østre

(adresse): Gste Moland, ps. Aurdal

G.nr. 2 Br.nr. 1 og 6.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Egen oplevelse.

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Spør. 1. På småbruk, hvor der ikke holdes hest, bli høyet båret i hus. Slått i utmark brukes ikke lenger; men var delvis i bruk til i 1890 årene. Utmarks slått sluttet samtidig på større og mindre bruk. En ulønnsomt no.

Spør. 2. Til stakk eller utløy ble både høy og lauv båret på ryggen i et "Bæretau". Da andre transportmidler ikke bruktes, bortpaldet spørsmålene om brukning av høy. Høybyr for baring i tau lagdes således: I bukken av et ca 8 m. langt tau festedes ved endemore en hegd $\frac{1}{2}$ av tre. Tauet lagdes på marken og de 2 ca. 4 m. tauender staktes ut med et mellomrum på ca. 35 cm. fra hverandre.

På tok man riven av "Kjemmet", høyet godt av den for sammenrøjet hob "mue". Kallet det her. Kjemningen utføres sådan at man med riven rev til seg en liten dott fra ~~muen~~^{muen} og la den foran føddene og så med snappe tog rev man dott efter dott til seg. Den behandling av høyet gjorde at de fleste strå ble liggende i en retning (på tvers). Når der var samlet sammen så meget høy man rakk med riveskraftet, tog man et godt tag i riven med høyre hånd samtidig grep man med venstre hånd ned i høyet mitt i Kjemmen og løftet høyet noe op. Så toog man med riven

og med fødderne høiet sammen, og derpå med venstre
 hånd trykket man ned på det høy som var lyftet
 op. Presset med rivet måtte ikke slappes. Venstre
 arm ble så stukket under det samme presset høy
 som da var bekvemt at løfte op og legge på tauene.
 Således bearbejdet kjemmer utgjorde en byr, der
 veide 50 til 60 kg. Når byren var lagt sammen tog
 man byr tauene og tredde gjennom hezden og drog
 kraftig til, samtidig som man rullede litt att og fram
 med byren for å få den mere rund. Uden å slippe
 de 2 tauender, som de samledes i høyre hånd, satte
 man seg ned på marken med ryggen mot byren
 og stakk venstre arm under et av tauene og fikk
 tauet helt op på aktslen. Tauendene støffedes over i
 venstre hånd og høyre arm ble stukket under det
 andre tau. Så var det å få reist seg op med den
 byr man var kobblet til. Eldre folk måtte som
 regel ha hjelp for å komme opp, ved at en hjælper
 tog i tauene bag på byren og løftet opp. Men unge
 sprakne jenter og gutter reiste seg på den måte
 at de stog helene i marken og spendte ifra så de
 rullede seg opp på byren. Derpå gjordes et kvast
 byrs fremover og de sprakk opp som troll av en
 eske. Alt bare høy eller lauv (10 lauvkjerver var 1
 byr) kaldtes å, ~~tau i fassler~~ "Bare i fassler".
 Barn var aldrig høy. Det var voksne menn og
 kvinder som utførte det arbeid, da det var litt
 av en kunst å lave en grei byr. Gutter og jenter
 i 15-16 årsalderen begyndte å øve seg heri. Men
 stakkels den som ikke kunde få reist seg, eller
 som under sjæven hermed arbeidet att og fram med
 byren til den sprakk. Han fikk høie for en "klodrian"
 han var. Høy i nett eller smorsek bruktes ikke
 og heller ikke de øvrige redskaper som er nevnt

i spørsmål nr 2. Til min fars gård la langst inn på skogen en kussmannsplads uten vei. Da kussmannen døde i 1886 vilde ingen bo så avsides. Her vekste bra eng. Vi avhøstet den i mange år, helt til 1906. I min ungdom har jeg båret på min rygg mange 100 høybupper der.

Sp m. 3. Høy og lauv fra utløer ble alltid kjørt hjem på venterføre.

Sp m. 4. I gamle dager da postveien mellom Brevik og Kristiansand f. kun var ridevei, kjøste høyet inn på treneisledet. I 1807 ble postveien, som går igjennom bygden, omlagt til kjøvei. De gårde som lå nærme postveien fikk litt etter litt ^{kjøveistrek} ^{hjulsvogn}. Min bestefar Jens Brakka født 1802 d. 1902 fortalte at i 1830 var det i bygden kun 2 kjører, og disse var på postgården Brakka. Bygdevier og gårdsveier fantes ikke før ute i 1860-årene.

Lensmann Guttorm Fløistad, f. 1878 har fortalt at i hans fars ungdom 1860-årene ble alt høy og korn på Fløistad kjørt inn på treneisledet. De første høyvogner kom i bruk, rundt 1840, her på gården. Det var 2 hjulvogner, som var særskilt arbeid for kjøring av høy, lauv og korn. Hjulene kunde skiftes om til en langkjere. Fløivognen kalles for «Tromm-st» og brukes på enkelte gårde ennå. Trommarmene er litt over 5 m lange. Foran der hestene spendt må armene vere litt krumme for at lastplanen ikke skal bli skrå. Hesten som i de stive trommarme må bore mange kg. må ha en borspude. Er trommet riktig arbeid og riktig pålastet kan det kjøres likeså store lass som på 4 hjulsvogn. Trommet er arbeid sånn at det er boret 1 trommes huller i trommarmen med ca 30 cm avstand. I hullene settes

runde braskaveri ca 1 m lang. Fori enden av disse går igjennem et bord $5\frac{1}{4}$ tom høyde $2\frac{1}{2}$ tom bredde. Det kalles «Kammene». I endene (foran og bakt på fram- med) er der «Åvolag» festet til kammene på begge sider. Til åvlaget er der festet 2 sekskantige søyler som er brede bord. Høyden på disse er ca $1\frac{1}{2}$ m, således at de rager $\frac{1}{2}$ m over kammene.

Høyet blir fastlagt ved hjelp av en «stang». «Stanga» er en ca $1\frac{1}{2}$ m lang jernkjede med avlange løkker. Stangen skydes op på lasset bakfra. Gutten som har trødd lasset står og tar i mot stangen og løfter den skrå op så mannen på mooken kan få hukket en av løkkene på en jernstang på åvlaget. Mannen går derfor fram og han haler ned i kjeden i forenden på stangen, og gutten opp på lasset trykker ned. Når så stangen ikke kan bringes mere ned hukkes kjeden fast i forste åvolag.

2 hjuls tromm går mer og mer av brukt. De er ikke så greie å smee med som 4 hjuls. Tromm med 4 hjul laves som 2 hjuls tromm, men har ikke de lange faste drekkene. I forenden er en anordning til å feste forkjeren med. Forkjeren og bakhjulet brukes, når innkølingen er over, til langkjerve for å kjøre lømmen og ved på. Den brukes aldrig 2 heste for en vogn eller høyromm.

Sp m. 5 Forholdene her i kyst- og fjord er sådan at felles utstilt, høykjøring og brøitring ikke forekommer, hverken nå eller før i manns minne.

Sp m 6. Højet fra et slått kjørt hjem
 fra en almindelig langslæde med et vinter-
 tromm. Dette bestod på siderne av 2 lange
 quinner lavet av lette braspiller. Endestykkene
 var også av spiler. Bunden i trommen var av
 bord. Til denne festedes sidequinnerne gjerdene
 i gamle dager ved hjelp av «vii» (vidd småbjerk)
 senere med bary og ståltiåd. Vintertrommen
 var på skikk som sommertrommen, der de
 bruktes til å kjøre inn høy fra innmarken, men
 vintertrommen var lengere og bredere.

Som regel kjørtes 2 vendinger om dagen
 fra et slåttene. Men var snøen stor så
 der måtte brukes «try» var det nok med
 en vending om dagen.

Ospre Moland fr. Arundal
 14/1 1947

Jens Brække.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
 adr. NORSK FOLKEMUSEUM
 BYGDØY

98